

Biuletyn Liturgiczny nr 5 – Okres Wielkiego Postu

-od Środy Popielcowej do Wielkiego Czwartku-

Pro memoria

Okres Wielkiego Postu służy przygotowaniu do obchodu Paschy. **Trwa od Środy Popielcowej do rozpoczęcia Mszy św. Wieczery Pańskiej.** Szósta Niedziela Wielkiego Postu to Niedziela Palmowa, czyli Męki Pańskiej, która rozpoczyna ona Wielki Tydzień.

W liturgii Wielkiego Postu dominują trzy tematy, które są charakterystyczne i pojawiają się w tekstach liturgicznych. tego okresu. Należą do nich: **pokuta, chrzest i męka Pańska.**

W okresie tym nie przyozdabia się ołtarza kwiatami, a organów lub innych instrumentów muzycznych używa się tylko do podtrzymania śpiewu. Zasada ta nie obowiązuje w 4 Niedzielę Wielkiego Postu (*Laetare*) oraz w uroczystości i święta.

1. Niedziele Wielkiego Postu

Przez cały okres Wielkiego Postu we Mszy św. i w Liturgii godzin opuszcza się za każdym razem aklamację *Alleluja*. We Mszy św. w zamian stosuje się aklamację *Chwała Tobie, Słowo Boże*, albo *Chwała Tobie, Królu wieków*. W niedzielę opuszcza się także hymn *Te Deum* (w Godzinie czytań) oraz *Chwała* (we Mszy św.). W uroczystości i święta, a także w czasie szczególnych celebracji są one obowiązkowe. W niedziele Wielkiego Postu można posługiwać się tylko i wyłącznie *1-3 Modlitwą eucharystyczną*.

Wydanie typiczne *Mszалу rzymskiego* (poszerzone i uzupełnione) z 1986 r. posiada zwiększoną liczbę prefacji wielkopostnych. Dwie pierwsze prefacje wielkopostne (nr 8-9) odmawia się w Okresie Wielkiego Postu, zwłaszcza w niedziele, gdy nie trzeba użyć prefacji własnej. Prefację nr 12 odmawia się zawsze w 1 Niedzielę Wielkiego Postu, ponieważ swoją treścią przystosowana jest do Ewangelii. Podobnie prefację nr 13 odmawia się zawsze w 2 Niedzielę Wielkiego Postu, bowiem treścią jej jest Przemienienie Pańskie. Prefacje nr 14-16, są przeznaczone na 3-5 Niedzielę Wielkiego Postu roku A. Niedziela Palmowa ma własną prefację nr 19.

2. Dni powszednie Wielkiego Postu

W dni powszednie Wielkiego Postu celebryje się **Mszę św. i Liturgię godzin** z dnia bieżącego. Jeżeli występuje wspomnienie świętego, traktuje się je jako dowolne i w sposób ograniczony używa się tekstów o świętych. W związku z tym, jeżeli pragnie się uczcić świętego:

- we Mszy św. można użyć tylko kolekty o świętym (por. OWMR¹ 355a);
- w Jutrzni i w Nieszporach opuszcza się zakończenie modlitwy końcowej i dodaje się antyfonę do *Benedictus* lub *Magnificat* (własną lub z tekstów wspólnych), a następnie modlitwę o świętym, wraz z zakończeniem;
- w Godzinie czytań po czytaniu patrystycznym podanym na dzień bieżący tego okresu i jego responsorium dodaje się, jako trzecie, czytanie hagiograficzne z responsorium i odmawia się modlitwę końcową o świętym (por. OWLG 238-239);

Msze w różnych potrzebach i wotywnie są zakazane. Konferencja Episkopatu Polski, w oparciu o przepisy zawarte w OWMR, pozwoliła odprawiać we wszystkich kościołach i kaplicach:

- w pierwsze czwartki miesiąca, z wyjątkiem tych czwartków, na które wypadają uroczystości, święta Pańskie i Wielki Czwartek, **jedną Mszę św. wotywną o Jezusie Chrystusie Najwyższym i Wiecznym Kapłanie** (kolor biały, MR s. 183”, 1-2 prefacja o Najświętszej Eucharystii nr 46-47, lub prefacja na Mszę krzyżma nr 78, czytania z dnia bieżącego lub ze święta Jezusa Chrystusa Najwyższego i Wiecznego Kapłana), **albo Mszę św. o powołania kapłańskie** (kolor biały MR s. 131”, 16 prefacja zwykła nr 36-41 lub prefacja na Mszę krzyżma nr 78, czytania z dnia bieżącego lub z tekstów wspólnych dla Mszy o powołania kapłańskie lub zakonne, *Lekcjonarz mszalny*, t. VIII, s. 224-243);
- w pierwsze piątki miesiąca, z wyjątkiem tych piątków, na które wypadają uroczystości, święta Pańskie i Wielki Piątek, **jedną Mszę św. wotywną o Najświętszym Sercu Pana Jezusa** (kolor biały, MR s. 186” lub 279, prefacja o NSPJ nr 48, czytania z dnia bieżącego lub z uroczystości NSPJ);
- w pierwsze soboty miesiąca, z wyjątkiem tych sobót, na które wypadają uroczystości, święta Pańskie i Wielka Sobota, można odprawić **jedną Mszę św. wotywną o Niepokalanym Sercu Najświętszej Maryi Panny** (kolor biały, MR s. 103`, 1-4 prefacja o NMP nr 55-58, czytania z dnia bieżącego lub ze święta Niepokalanego Serca NMP albo z tekstów wspólnych o Matce Bożej).

Istnieje również zasada, że jeśli prawdziwa potrzeba duszpasterska tego wymaga, to Mszę św. wotywną można odprawić więcej razy, według uznania rektora kościoła (por. *124 Konferencja Plenarna Episkopatu Polski, która odbyła się w dniach 31.03-1.04.1971 r. w Warszawie*, w: *Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski 1945-2000*, red. J. Żaryn, Poznań 2006, s. 102-103). Dlatego w okresie Wielkiego Postu, jeśli

---

¹ *Nowe ogólne Wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, Poznań 2002.

wymaga tego konieczność duszpasterska, można celebrować Msze św. wotywnie w pierwszy czwartek, piątek i sobotę miesiąca.

Msze św. za zmarłych (codzienne) są zabronione. W dni powszednie dozwolone są Msze św. żałobne w pierwszą rocznicę zgonu, po otrzymaniu wiadomości o śmierci i przy ostatecznym pogrzebaniu zmarłego (por. OWMR 380-381).

Msze św. obrzędowe, które łączą się ze sprawowaniem niektórych sakramentów i sakramentaliów (np. bierzmowania, małżeństwa) są zakazane w niedzielę Wielkiego Postu, w Środę Popielcową i w Wielkim Tygodniu (por. OWMR 372).

W czasie Mszy św. w dni powszednie można używać *1-3 Modlitwy eucharystycznej* i *1-2 Modlitwę eucharystyczną o tajemnicy pojednania*. Gdy chodzi o *5 Modlitwę eucharystyczną* (A, B, C, D) to *Mszał rzymski*, wydanie typiczne z 2002 r. zmienia jej znaczenie i **ogranicza możliwość stosowania tylko z formularzami Mszy św. w różnych potrzebach i na szczególne okoliczności.**

Formularze Mszy św. w okresie Wielkiego Postu nie zawierają modlitw nad ludem. Dlatego w Mszach św. codziennych **końcowe błogosławieństwo** można poprzedzić **Modlitwą nad ludem** korzystając z modlitw podanych w Mszale rzymskim na ss. 394*-397*. Po pozdrowieniu *Pan z wami* diakon lub kapłan mówi słowa zachęty: *Pochylcie głowy na błogosławieństwo*. Następnie wyciąga ręce nad ludem i odmawia modlitwę. Po modlitwie kapłan zawsze dodaje formułę błogosławieństwa. Msza św. kończy się jak zwykle rozestaniem.

3. Kwartalne dni modlitw o ducha pokuty

Od Środy Popielcowej do 1 Niedzieli Wielkiego Postu trwają kwartalne dni modlitw o ducha pokuty (dawne suche dni). Formularz mszalny bierzemy z dnia Wielkiego Postu. Odpowiednie prośby należy uwzględnić w wezwaniach modlitwy powszechnej i w nabożeństwach dodatkowych (por. *Instrukcja Episkopatu Polski z dnia 11 marca 1987 roku, w związku z wydaniem nowego mszału ołtarzowego, nr 17b*).

4. Środa Popielcowa

W tym dniu obowiązuje post ścisły i wstrzemięźliwość od pokarmów mięsnych. We Mszy św. opuszcza się akt pokuty, po Ewangelii i homilii odbywa się poświęcenie popiołu z palm poświęconych w ubiegłym roku i następnie posypanie popiołem głów wiernych. Pobłogosławienia popiołu i posypania dokonuje tylko kapłan lub diakon. Celebransowi głowę posypuje inny kapłan lub pod jego nieobecność diakon (ubrany w albę i stułę). W razie nieobecności innego szafarza sam celebrans, zwrócony w stronę ołtarza i pochylony, nic nie mówiąc, posypuje sobie głowę popiołem.

Kapłan lub diakon, posypując głowę popiołem, mówi przy poszczególnych osobach: *Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię* lub *Pamiętaj, że jesteś prochem i w proch się obrócisz*.

Pobłogosławienie popiołu może się odbyć podczas każdej Mszy św. z udziałem wiernych. Obrzęd ten może się odbywać również poza Mszą św. w ramach liturgii słowa: wykonuje się śpiew na wejście, kolektę, czytania ze Mszy św., po homilii kapłan lub diakon poświęca popiół i posypuje nim głowy wiernych, obrzęd kończy się modlitwą powszechną.

5. Zasłanianie krzyży

Konferencja Episkopatu Polski uznała za pożyteczne zachowanie zwyczaju zasłaniania krzyży i obrazów w kościele na czas ostatnich dwóch tygodni Wielkiego Postu. Tam gdzie jest to możliwe, w sobotę po południu przed I Nieszporami V Niedzieli Wielkiego Postu należy zasłonić fioletowym materiałem wszystkie krzyże w kościele i obraz w głównym ołtarzu. Krzyż pozostaje zasłonięty aż do końca liturgii Męki Pańskiej w Wielki Piątek, zaś obraz do początku Wigilii Paschalnej.

6. Nabożeństwa w Wielkim Poście

Okres czterdziestodniowego przygotowania do świąt Wielkanocy, czyli Wielkiego Postu, cechuje nie tylko obfitość stołu słowa Bożego (każdy dzień ma specjalnie dobrane czytania) oraz modlitwy (własny formularz mszalny, liczne prefacje) i Liturgia godzin, ale także pozaliturgiczne formy, które określa się zwykle jako nabożeństwa (por. DPLL 124). Należy tylko pamiętać, że zawsze pierwsze miejsce przysługuje liturgii i jej podporządkowane są praktyki związane z pobożnością ludową, nie można ich ani lekceważyć, ani pomijać w przeżywaniu przygotowania do Wielkanocy. Dlatego, gdy nabożeństwo odbywa się bezpośrednio po Mszy św. zaleca się, aby danego nabożeństwa nie łączyć ze Mszą św. Właściwą formą będzie jeżeli kapłan na zakończeniu Mszy św. pobłogosławi lud, po czym uda się do zakrystii i nałoży stosowne szaty przypisane konkretnemu nabożeństwu.

W całym Kościele w okresie Wielkiego Postu praktykowane są różne nabożeństwa wielkopostne, które wyrażają wiarę i miłość do Chrystusa (por. DPLL² 127-137).

DROGA KRZYŻOWA

Najbardziej znaną w całym Kościele i zalecaną pobożną praktyką w okresie Wielkiego Postu jest Droga krzyżowa (por. DPLL 132). Rozpamiętuje się w niej ostatni etap życia Chrystusa, Jego uniżenie, mękę i śmierć na krzyżu, przez które dokonało się zbawienie świata. Droga krzyżowa powstała w średniowieczu. Polega na rozważaniu męki Chrystusa w połączeniu z przejściem symbolicznej trasy wewnątrz lub na zewnątrz kościoła, wyznaczonej czternastoma krzyżami, które nawiązują do biblijnych opisów i zwane są stacjami. Medytacji Męki Pańskiej towarzyszą wspólne modlitwy, śpiew, milczenie i procesyjne przechodzenie od stacji do stacji.

---

² *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgicznej*. Zasady i wskazania, Poznań 2003.

Droga krzyżowa zalecana jest przede wszystkim w dni pokuty: piątki, okres Wielkiego Postu, w Triduum Paschalne, a zwłaszcza w Wielki Piątek (por. DPLL 133; 142). Teksty rozważań, modlitwy i pieśni powinny być dostosowane do uczestniczących w niej wiernych: dzieci, młodzieży, dorosłych, chorych itd. Wskazane są także chwile modlitwy w ciszy. Za wspólnotowe lub prywatne odprawienie Drogi krzyżowej w piątki Wielkiego Postu, a nawet pobożne włączenie się w nią, gdy jest odprawiana przez Ojca świętego i transmitowana przez radio lub telewizję, przewidziana jest łaska odpustu zupełnego. Odpust ten można ofiarować za żywych i zmarłych (por. WO³ nad. 98, 13 nr 2)

Nabożeństwa nigdy nie można łączyć ze Mszą św. Używa się szat liturgicznych (stula i kapa) w kolorze czerwonym. Przed rozpoczęciem nabożeństwa zapala się świece ołtarzowe, celebrans i ministranci, z których jeden niesie krzyż procesyjny, a dwaj inni zapalone świece, wychodzą do prezbiterium i klękają przed Najświętszym Sakramentem (jeżeli znajdują się w prezbiterium). Celebrans rozpoczyna nabożeństwo od znaku krzyża i pozdrowienia a następnie odmawia krótką modlitwę (wprowadzenie) lub wszyscy modlą się w ciszy. Można także śpiewać pieśń wielkopostną. Następnie celebrans, poprzedzony przez ministrantów z krzyżem, podchodzi kolejno do poszczególnych stacji Drogi krzyżowej, zatrzymuje się przed każdą z nich zapowiadając jej temat. Celebrans po zapowiedzi tematu stacji odmawia tradycyjny werset: *Kłaniamy Ci się, Panie Jezu Chryste, i błogosławimy Tobie, na co lud odpowiada: Żeś przez krzyż i mękę swoją świat odkupił raczył.* W tym czasie wszyscy klękają na chwilę adoracji. Następnie odczytywane jest rozważanie modlitewne, które kończy się odmówieniem lub śpiewem: *Któryś za nas cierpiał rany.* Nabożeństwo Drogi krzyżowej kończy się modlitwą przed Najświętszym Sakramentem. Jeśli nabożeństwu przewodniczy kapłan lub diakon na zakończenie udziela się błogosławieństwa.

GORZKIE ŻALE

W Polsce z okresem Wielkiego Postu związane jest ludowe nabożeństwo o charakterze pasyjnym zwane „Gorzkie żale”, które powstało na przełomie XVII i XVIII wieku przy kościele św. Krzyża w Warszawie. Trzy części Gorzkich żali obejmują rozważanie cierpień Jezusa od modlitwy w Ogrójcu do niesprawiedliwego oskarżenia przed sądem (cz. I), od Jego osądzenia do cierniem koronowania (cz. II) i od cieniem koronowania aż do śmierci krzyżowej (cz. III).

Nabożeństwo Gorzkich żali odprawia się tradycyjnie w niedzielę Wielkiego Postu. Odbywa się ono przed wystawionym Najświętszym Sakramentem. Poszczególne części śpiewa się kolejno przez następujące po sobie niedziele. W Wielki Piątek wieczorem przy grobie Pana Jezusa śpiewa się wszystkie trzy części. Przed rozpoczęciem nabożeństwa zapala się świece ołtarzowe. **Nabożeństwa nie można**

---

³ Wykaz odpustów. Normy i nadania. Wydanie wzorcowe według łacińskiego wydania 4 bis z 2004 r.

łączyć nigdy ze Mszą św. Może ono poprzedzać Mszę św. lub po niej następować. Struktura nabożeństwa Gorzkich żali: pobudka, kazanie pasyjne, pieśń na wystawienie Najświętszego Sakramentu i adoracja, zapowiedź tematu rozważań pieśni pasyjnych oraz intencji modlitwy. Następnie śpiewa się hymny, pieśń po hymnie czyli „Lamentem duszy nad cierpiącym Jezusem” oraz pieśń „Rozmowa duszy z Matką Bolesną”. Gorzkie żale kończy antyfona *Któryś za nas cierpiał rany*. Po antyfonie następuje pieśń na błogosławieństwo, błogosławieństwo i repozycja Najświętszego Sakramentu. Na zakończenie wykonuje się odpowiednią pieśń. Nabożeństwu przewodniczy kapłan lub diakon.

Podczas nabożeństwa Gorzkich żali używa się szat liturgicznych (stuła i kapa) w kolorze czerwonym. Jednak ze względu na wystawienie Najświętszego Sakramentu w ramach nabożeństwa można posługiwać się także kolorem białym.